

ساحل نیروانه: شرح سوتره دل

(متن بودایی مهاییانه)

بر اساس تفسیرهای هندی و تبتی

عزیر نما شجاعی

تهران

۱۳۹۷

سرشناسه: شجاعی، علیرضا، ۱۳۴۳-

عنوان قراردادای: تری پیتاکا، سوتراپیتاکا، پرگیا پارمیتا، هریدیه. فارسی. شرح

عنوان قراردادای: Tripitaka. Sutrapitaka. Prajñāpāramitā. Hrdaya. Persian. Commentaries.

عنوان و نام پدیدآور: ساحل نیروانه: شرح سوتره دل (متن بودایی مهایانه) بر اساس تفسیرهای هندی و تبتی / علیرضا شجاعی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی؛ قم: دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: هفت، ۲۷۹ ص

فروست: «سمت»، ۲۱۶۶. الهیات (ادیان و عرفان)؛ ۲۹ (انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب؛ ۱۷۴).

شابک: ۸-۰۵۷۶-۰۲-۶۰۰-۹۷۸-۱۴۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Shore of Nirvāna a Commentary on the Heart Sūtra According to Indian and Tibetan Commentaries.

یادداشت: واژه‌نامه.

یادداشت: کتابنامه.

عنوان دیگر: شرح سوتره دل (متن بودایی مهایانه) بر اساس تفسیرهای هندی و تبتی

موضوع: تری پیتاکا، سوتراپیتاکا، پرگیا پارمیتا، هریدیه — نقد و تفسیر

موضوع: Tripitaka, Sutrapitaka, Prajñāpāramitā. Hrdaya – Criticism, in Persian, etc.

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.

The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities (SAMT), Institute for Research and Development in the Humanities.

شناسه افزوده: دانشگاه ادیان و مذاهب

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ BQ ۰۰۵۴۳

رده‌بندی دیویی: ۲۹۴/۳۸۲۳۲۲

شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۰۶۰۱۰

ساحل نیروانه: شرح سوتره دل (متن بودایی مهایانه) بر اساس تفسیرهای هندی و تبتی

علیرضا شجاعی

ویراستار: مریم ربانی

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی و دانشگاه ادیان و مذاهب

چاپ اول: بهار ۱۳۹۷

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: سمت

چاپ و صحافی: مشعر

قیمت: ۱۴۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشران، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، رویه‌روی پمپ گاز، سازمان مطالعه و تدوین (سمت)، کد پستی: ۱۴۶۳۶۴۵۸۵۱، تلفن: ۴۴۲۴۶۲۵۰، نمابر: ۴۴۲۴۸۷۷۷.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

نشانی:

قم، پردیسان، رویه‌روی مسجد امام صادق (ع)، دانشگاه ادیان و مذاهب، تلفن: ۰۲۵-۳۲۸۰۲۶۱۰

www.urdu.ac.ir

press@urdu.ac.ir

نمابر: ۰۲۵۳۲۸۰۳۱۷۱

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۴	مقدمه
۹	فصل اول: سوتره دل و مفسران هندی و تبتی آن
۹	۱. جایگاه سوتره دل در آثار کمال فراشناخت
۱۱	۲. ساختار سوتره دل
۱۴	۳. ویمله میتره، اولین مفسر سوتره دل
۱۶	۴. گیانه میتره، دومین مفسر سوتره دل
۱۶	۵. وجره پانی، سومین مفسر سوتره دل
۱۷	۶. پرشاستره سینه، چهارمین مفسر سوتره دل
۱۸	۷. کمله شیله، پنجمین مفسر سوتره دل
۱۸	۸. آتیشه، ششمین مفسر سوتره دل
۱۹	۹. شری مهاجنه، هفتمین مفسر سوتره دل
۲۲	تفسیرهای تبتی
۲۲	۱۰. دندره لیه رمبه، اولین مفسر تبتی سوتره دل
۲۳	۱۱. گونگ نانگ، دومین مفسر تبتی سوتره دل
۲۵	فصل دوم: تفسیرهای هندی
۲۵	۱. سوتره دل (متن سوتره)
۲۵	سوتره دل کمال فراشناخت (پرگیا پار میتا هری دیه سوتره)
۲۷	۲. درباره نام سوتره
۲۷	سوتره دل کمال فراشناخت (پرگیا پار میتا هری دیه سوتره)
۳۹	دلیل نام گذاری این سوتره به سوتره دل

تفسیر گیانه‌میره از عنوان سوتره دل

۳۹

۳. سخن سر آغاز

۴۱

سر آغاز عام

۴۱

وثاقت آننده در سنت مهاییانه به منزله راوی

۴۲

موعظه بودا در کرکس کوه

۴۶

سنگه، انجمن تمام شاگردان بودا

۴۷

انجمن بوداسف‌ها

۴۸

سر آغاز خاص

۵۳

پیش ررف و رابطه آن با «شمارش پدیده‌ها»

۵۳

داسف مهاسف کیست؟

۵۶

تفسیر پیش‌رویه سه از سر آغاز خاص

۵۸

۴. پرسش پاسخ

۶۱

۵. کالبد تهیت است، نیت کالبد است

۷۰

چهار اندیشه ژرف

۷۱

رابطه میان کالبد و نیت (نقد سوتره دل)

۹۰

پاسخ به منتقدان سوتره دل

۹۶

هشت اندیشه ژرف

۹۹

سه در رهایی

۱۱۱

۶. نفی‌ها و روشن‌شدگی

۱۱۶

۷. منتره

۱۳۱

حضور یک منتره در یک سوتره بودایی

۱۳۷

۸. سخن پایانی (مؤخره)

۱۴۸

۹. ساختار سوتره و ساختار راه

۱۵۰

ساختار گیانه‌میره

۱۵۰

ساختار پرشاستره‌سینه

۱۵۲

ساختار کمله‌شيله

۱۵۶

فصل سوم: تفسیرهای تبتی

۱۶۵

۱. شرح سوتره دل‌نوشته دین درلمبه (نور گوهر روشنگر معناست)

۱۶۵

مکان تعلیم سوتره‌های کمال فراشناخت

۱۶۵

۱۶۶	زمان تعلیم سوتره‌های کمال فراشناخت
۱۶۸	سوتره‌های کمال فراشناخت در تبت
۱۶۹	موضوعات این پنج سوتره
۱۸۵	۲. شرح منتره سوتره دل (روشنگری معنای پنهان) نوشته گونگ تانگ...
۱۸۵	معنای کلی منتره
۱۸۷	معنای واژگان منتره
۱۹۴	فرهنگ اصطلاحات
۲۶۵	فهرست منابع
۲۶۸	نمایه

پیشگفتار

سوتره دل شکل کوتاه شده سوتره دل کمال فراشناخت، یک متن مهم مهاییانه، به ویژه سنت و جریه یانه در تبت، است که تاریخ نگارش آن را حوالی ۳۵۰ میلادی دانسته اند. از آنجا که این سوتره، چکیده یا لب یا شکل خلاصه شده آثار کمال فراشناخت است، نام سوتره دل بر آن نهاده اند. ماجرایی گسترش این آثار از ۸ هزار شلوکه (قطعه شعر)، ۱۸ هزار، و ۲۵ هزار، و ۱۰۰ هزار شلوکه و در نهایت خلاصه شدن آن در ۲۸۰ واژه سنسکریت را در دیباچه به تفصیل گفته ام.

مجمّل شدن این سوتره علاوه بر دشوار فهم کردن آن، با تغییرات بزرگی همراه بوده است که آن را نیازمند تفسیر کرده است. اگرچه سنت مهاییانه گسترش تدریجی و سپس مجمّل شدن آن را نمی پذیرد، همه را سخنان بودا می داند که در یک زمان و در یک مکان از زبان وی جاری شده است. با این همه، برای فهم این سوتره نخست باید آن ۱۰۰ هزار شلوکه را مطالعه کرد که مفسران هندی و تبتی این سوتره آن را انجام داده اند. فهم سوتره دل گامی بزرگ در شناخت آموزه های عرفانی مهاییانه و به ویژه سنت و جریه یانه در تبت است. دانشمندان بودایی از داشتن این سوتره به خود می بالند و به بیان مهاییانه صبح و شام در حال قرائت آن اند. آموختن شرح این سوتره از قدیم الایام در برنامه های درسی رهروان دیری بوده است. و چه و چه و چه ...

همه حرف های اصلی درباره سوتره دل را در مقدمه آورده ام. اینجا فقط به یکی دو نکته اکتفا می کنم:

۱. متن اصلی سوتره دل به فارسی یکی دو صفحه بیشتر نیست که استاد ع. پاشایی پیش از این از روی ترجمه معروف کونته که از سنسکریت به فارسی

برگردانده و در کتاب پرگیا پارمیتا آورده است که ترجمه‌ای بی نقص است، دست مریزاد. ترجمه سوتره دل که در این کتاب آمده است از روی برگردان تبتی از تری پیتکه تبتی است که لوپز آن را برگردانده و من آن را به فارسی ترجمه کردم؛ اما ترجمه متن تبتی به فارسی تفاوت چندانی با سنسکریت آن ندارد.

۲. برای ارجاع به تفاسیر موجود در تری پیتکه تبتی از ترجمه‌های پرفسور دونالد لویز، بود جسته‌ام و نیز چند مقاله و اطلاعات بسیاری که صمیمانه در اختیار گذاشت.

۳. این کتاب حصول قریب ده سال تدریس درس متون بودایی است که کوشیده‌ام تا آنجا که ممکن است از اصطلاحات فنی دوری کنم شاید فهم مطالب متن برای دانش‌جویان رشته ادیان شرقی به ویژه مطالعات بودایی آسان شود. همچنین امید است فرهنگ اصطلاحات پایان کتاب، فهم اصطلاحات سنسکریت متن را آسان تر کند.

در پایان تشکر می‌کنم:

از پرفسور دونالد لویز، که به کردار وازینه غمخوارانه با صبر و حوصله پاسخ‌گوی پرسش‌های من بود و فهم بسیاری از اصطلاحات تبتی را برایم آسان کرد.

از آقایان دکتر سید ابوالحسن نواب، رئیس دانشگاه ریان‌گذار اولین دانشگاه مطالعات ادیان در ایران، و دکتر محمد جاوید معاون پژوهشی دانشگاه، که زمینه چاپ کتاب را فراهم کرده‌اند. حسین افروزان، مدیر پژوهشی دانشگاه و علی مصدق، مدیر داخلی انتشارات که صمیمانه پیگیر چاپ کتاب بوده‌اند. از شهرام بردبار برای طراحی جلد و سید جواد میرقیصری برای صفحه‌آرایی کتاب، که زحمت زیادی کشیدند.

از آقایان دکتر مهدی لک‌زایی، استادیار دانشگاه ادیان، و دکتر ابوالقاسم جعفری، عضو هیئت علمی دانشگاه ادیان، به ویژه خانم دکتر ملیحه معلم مدیر

گروه ادیان و عرفان سازمان «سمت»، که متن را کامل خواندند و پیشنهادهای ارزشمندی دادند.

از مسئولان سازمان «سمت»، به ویژه مرحوم دکتر احمد احمدی، رئیس فرزانه سازمان «سمت»، و آقایان دکتر وحید محمودی، دبیر علمی گروه ادیان و عرفان، و دکتر حمیدرضا خادمی، مسئول دفتر نمایندگی قم، که چاپ مشترک این کتاب مرهون زحمات ایشان است و به ویژه خانم مریم ربانی که با صبر و حوصله و دقت بسیار متن را کامل ویرایش کردند و سهو و خطاهای این قلم را گرفتند. دست میرزاد!

از دست و همسرم که با مهر و تدبیر مرا از پراکنده کاری بازداشت و پای نوشتن شرحی بر سوتره این نشانند.

علیرضا شجاعی

بهار ۱۳۹۷